

A 20. század utolsó harmadának nagyobb ütemű építési tevékenysége az 1960-as évek közepére Sopront is elérte¹. A gyors növekedés következtében az 1970-es évek végére városaink történeti magja szinte mindenütt nagy kiterjedésű „házgyári lakótelepek” szorító gyűrűjébe került. Az 1960-as években a városfejlesztés szereplői – városatyák, településtervezők, építészek, beruházó és kivitelező vállalatok – a „modernizáció” szellemében, nagy céltudatossággal végezték „városfejlesztő” – értsd: romboló és újat építő – munkájukat.² Az építésügy döntéshozói a történeti negyedekben legtöbbször csupán a ma és holnap ideális építési területét látták, ezért, ahol lehetett, igyekeztek rendeletekkel és irányelvekkel elősegíteni a bontási munkákat. E műveletet „szaná-lásnak” hívták.³ A szabadabbá tett területeken leginkább köz- és lakóházakat, másol egész városközpontokat emeltek. A beépítés jellege szabadonálló volt: alacsony „le-pényépületek” és magas „pontházak” váltogatták egymást, laza egységbe fűzve. A hagyományos „utca” és „tér” eltűnt az új városnegyedek képéből. Ezzel együtt számtalan, értékes épület, építészeti emlék is elpusztult.

Az 1960-as években – hosszú szünet után – Sopronban is fellendült a lakásépítés, mindez azonban a városképben kevesebb kárt okozott, mint más településeinken. Ebben az időben az új beépítések kedvéért meglévő épületet már alig bontottak. Az új lakónegyedek – Kőfaragó téri lakótelep, József Attila lakótelep, Jereváni lakótelep – házgyári elemekből illetve csúszózszaluzattal épült háza a történeti településrészek határárn emelkedtek, így a város összképét kevésbé zavarták meg.⁴ Ennél nagyobb kárt okozott, hogy a „házgyári” házak otromba épületkolosszusai beburakodtak a Sopront körülvevő, érintetlen természeti tájba (Ibolya úti lakótelep).

A középkori eredetű gazdanegyedek, falusias településrészek (Bánfalva, Balf) képe lépésről-lépésre átalakult, a régi gazdaházakat, paraszti portákat átalakították vagy a helyi hagyományoktól idegen „sátortetős villákkal” váltották fel. Sopron esetében a 19–20. század során keletkezett polgári lakónegyedek sajátos kisvárosi beépítése (Északnyugati és Északkeleti városrészek) szenvedte a legtöbbet, ezzel egy időben ves-zélybe került a Lőverek jellegzetes településképe is.⁵

¹ Winkler Oszkár: Sopron város fejlesztési programjáról. SSz. 11 (1957), 161–188.; uő.: Az elmúlt 26 esztendő soproni építészetéről I. rész. SSz. 27 (1973), 1–23.; uő.: Az elmúlt 26 esztendő soproni építészetéről II. rész SSz. 27 (1973), 110–122.; Kubinszky Mihály: Sopron építészete a 19. században. Tatabánya, 2003.

² E korszak városrendezői és építései szó szerint vették Kassák Lajosnak, a Bauhaus magyar származású tanárának felszólítását: „romboljatok, hogy építhessetek, és építsetek, hogy győzhessetek”. Kassák Lajos, Moholy–Nagy László: Új művészek könyve. Buch neuer Künstler. Wien 1922. Reprint kiadása: Kossuth Kiadó Debrecen, 1977.

³ A szó eredeti jelentése gyógyítás, orvoslás volt, de a területrendezők – és később a köznyelv is – nálunk egyre inkább a meglévő tel-les bontását és az új építését értették e fogalom alatt.

⁴ Winkler Oszkár: Részletes rendezési tervek Sopron város fejlesztésére. SSz. 19 (1965), 1–14.

⁵ Sopron építészeti örökségének védelmével foglalkozik: Domonkos Ottó: Sopron város műemléki szabályrendelete 1886-ból. Műemlékvédelem 1969. 2. sz. Példaszzerűen gazdag és sokirányú Heimler Károly (szerk.): Sopron topográfiája. Sopron 1936: „Mű-emlékek, műemlékjellegű épületek” felsorolása, mely az egyházi épületek mellett „városi emlékjelek és magánházak”, „szobrok, emlékoszlopok, emléktáblák” is tartalmazza. A Lőverek jellegvédelméről ír: Kubinszky Mihály: A soproni Lőverekkel kapcsolatos mű-emlékvédelmi feladatok. In. Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp. 1977. 207–214.; Winkler Gábor: A soproni Lőverek. Építővi-lág 1993. 1–2. szám 60–65.

Központi védelem, helyi védelem

Magam 1972-ben a Soproni Szemlében hívtam fel a figyelmet városunk építészeti emlékeinek pusztulására,⁶ és javaslatot tettem azok védelmére. A hivatalos magyar műemlékvédelem képviselői borúlátóan ítélték meg a helyzetet. Dercsényi Dezső⁷ például tanulmányomra hivatkozva úgy vélte, hogy „nehezen tudom elképzelni, hogy országszerte abban a léptékben megvalósítható lenne a védelem, mint azt Sopron esetében javasolod”. A vélemény érthető volt: az 1950-es évek második felétől a központi műemléki szervek erejét, energiáját a Magyarország Műemlékjegyzékében szereplő épületek fenntartása kötötte le. A hivatalos műemlékvédelem, melyet ez időben az Országos Műemléki Felügyelőség képviselt, kizárólag a rá bízott, országos listán védett⁸ egyedi műemlékek gondjával-bajával volt elfoglalva. Ebben az időben a műemléki szakemberek még nem ismerték fel, hogy a kulturális örökség, a hely szellemének, sajátos történeti hangulatának megőrzése nem csupán központi „állami feladat”, a védelem felelősségét meg lehet és meg kell osztani a helyi hatóságokkal és a „civil” társadalommal is.

1957-ben a központilag védett épületek névsorát közel egyharmadával csökkentették: az intézkedést azzal indokolták, hogy így több pénz marad a listán maradt legfontosabb emlékek helyreállítására. Hosszú ideig a gyors átalakulással kapcsolatos bontások, átépítések által okozott károk és a település képének gyors szegényedése sem tűnt számukra túl zavarónak.⁹ Ebben a légkörben valóban nem lehetett a védelem alatt álló emlékek számának szaporítására gondolni.

Azt, hogy az épített örökség megőrzésre méltó részének csupán kisebb hányadát tudják központi védelemben részesíteni, csak lassan és vontatottan ismerte el a szervezett műemlékvédelem. Az építészeti örökség védelmének fő céljait és meghatározó módszereit sokan és sokféleképpen értelmezték: közülük csak kevesen látták a kibontakozás helyes irányát. Közöttük volt Horler Miklós építész:¹⁰ érdemes szavait hosszabban idézni. Horler Miklós az „Új épületek műemléki környezetben”¹¹ című írásában ezt írta: „a műemlékvédelemmel kapcsolatos felfogás korunk történelmszemléletének fejlődésével párhuzamosan az utóbbi évtizedekben jelentős változáson ment keresztül. Ennek a változásnak egyik legfontosabb jelensége, hogy a műemlékeinket már nem csupán önmagukban, egyedi művészettörténeti jelentőségük alapján értékeljük, hanem igyekszünk beállítani azokba az összefüggésekben, melyek létrejöttük körülményeit meghatározták, s amelyek között napjainkig

⁶ Winkler Gábor: Soproni műemlékek építésére vonatkozó adatok. SSz. 26 (1972), 357–358.; Uő: Sopron 19. századi építészeti emlékeinek védelméről. SSz. 28 (1974), 195–215.

⁷ Dercsényi Dezső (1910–1987) az Országos Műemléki Felügyelőség igazgatóhelyettese, Kossuth-díjas (1954) és Herder-díjas (1966) művészettörténész, a művészettörténeti tudományok doktora (1974), Idézet az 1974. október 1-én Winkler Gábornak írt leveléből (a szerző tulajdonában).

⁸ Magyarország műemlékjegyzéke I.–II., Országos Műemléki Felügyelőség, Budapest 1990. 1466.

⁹ Jankó Ferenc: Sopron történelmi épületállományának funkcionális hasznosítása (első rész). SSz. 55 (2001), 188.: „Nem voltak ilyen szigorúak az előírások a városképi jelentőségűnek tartott épületeknél. E házakban a belső átalakítások szabadabban történhettek, ami a törvény egyik legfőbb hibája volt. Soproni példával élve emiatt alakították át igénytelenül a Művelődési Házat, a volt Kaszinó belső tereit.”; Winkler Gábor: A Soproni Kaszinó építéstörténete. SSz. 57 (2003), 174–194.

¹⁰ Horler Miklós (1923–2010) szakmai tevékenységével hazánk műemlékeinek, történeti, kulturális és építészeti emlékeinek a megőrzését szolgálta, munkássága és egyetemi-oktatói tevékenysége révén a műemlékekkel foglalkozók generációjára volt meghatározó hatással. Segítségével sikerült a Lenck-mauzóleum műemléki védelmét biztosítani a Balfi úti evangélikus temetőben.

¹¹ Horler Miklós: Új épületek műemléki környezetben. Műemlékvédelem 4 (1960), 4. sz. 208.

fennmaradtak. Így jutottunk el a műemlék közelebbi és távolabbi környezetének vizsgálatához és értékeléséhez, felismerjük az épületegyüttesekben, majd egyes terek, útszakaszok, háztömbök, végül egész városrészek összefüggéseiben rejlő történeti és esztétikai értéket”. Horler Miklós gondolatai a későbbiek során nem maradtak hatástalannak a magyar műemlékvédelem alakulására.

Az 1960-as évek végén jelentkeztek a változások első biztató jelei. 1965-ben több hazai történeti településünk középkori városmagját területi védelemben részesítették.¹² A „műemléki jelentőségű területek” kijelölésével közvetve egy sor olyan épület is védelmet kapott, amely önmagában aligha reménykedhetett az egyéni védelem elnyerésében. A kijelölésnél egyre nagyobb hangsúlyt kapott a hely sajátos történeti hangulatának – atmoszférájának – megvédése, ez pedig elképzelhetetlen volt a helyi értékek nagyobb számának megóvása és megtartása nélkül.

Ma már világosan látjuk, hogy a védett területek kijelölése és a területi védelem megvalósítása a maga korában előremutató, helyes lépés volt. Ugyanakkor az is hamarosan kiderült, hogy a területi védelem bevezetése során újabb, a korábbiakban nem tapasztalt, nyugtalanító gondok és problémák is felvetődtek. A legnagyobb veszélyt éppen a védelem határán kívül eső, központi védelmet nem élvező helyi értékeket fenyegető átépítések és bontások jelentették.¹³

Sopronban viszonylag jól jelölték ki a védett terület határát, hiszen annak vonala a Várkerület külső oldalát szegélyező telkek hátsó végében húzódott. A „várkört” határoló belső és külső térfalak megóvásával a terek sodró láncolata – Kis-Várkerület, Várkerület, Széchenyi tér, Színház utca, Ógabona tér – is védelmet kapott. Más városokban, így Veszprémben, Pápán vagy Győrött a védett városmagok határát túl szűkre szabták, ez feljogosította a városatyákat és várostervezőket a védett történeti városmag teljes körbebontására és oda nem illő épületekkel történő beépítésére. Az új épületek a védelem határán belül eső városrész képében is kedvezőtlenül jelentkeztek, rontva a régi városmagok történeti hangulatát.¹⁴

A jelenséget legelőbb a városlakók ismerték fel: egyre több bírálat hangzott el a történeti városrészek átépítésével kapcsolatban. Mindez a városrendezők egy részét arra sarkallta, hogy a korábbi módszerektől eltérő, új településfejlesztési módszereket kísérletezzenek ki, olyan metodikát, amely a települések történeti adottságaiból indul ki és azokat a fejlesztési elképzelések kialakításánál – amennyire csak lehet – tisztelben tartja. E törekvésekkel kapcsolatban merült fel a területi védelem kiegészítésének gondolata: „városképi jelentőségű területek” vagy „helyi védettségű területek” kijelölése a „műemléki jelentőségű területek” kiegészítésére. Ezzel egy időben megerősödött a kiemelkedő helyi értékek városi rendelettel történő megóvásának óhaja is. Építészek és lokálpatrióták egyaránt szorgalmazták, hogy minden településen mielőbb vegyék számba a település szempontjából fontos építészeti értékeket is ezek védelmére fogalmazzanak meg egyfajta „helyi műemlékvédelmi törvényt”.

¹² 38/1965. (Ép. Ért. 23.) ÉM számú utasítás 2. §. (1) bekezdés b. pontja alapján az Országos Műemléki Felügyelőség tett előterjesztést a területi védelemre. 1/1967. (I.31.) ÉM számú rendelet a műemlékvédelemről. In: Barcza Géza – Temesvári László: Műemlékvédelem. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó. 1973.

¹³ Ezen később ú.n. „puffer-területek”, a védett terület határán kijelölt „műemléki környezet” védelmének elrendelésével segítettek. Vö.: 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről 29. §. (3.); 43. §. (3.); 71. §. d.; 90. §.; 93. §. o. és q. pontjai.

¹⁴ Néhány kirívóan rossz példa: a győri Nemzeti Színház és a körülötte felépült „belvárosi lakótelep”, Veszprém sivar, toronyházas „új” városközpontja; Székesfehérvár történeti belvárosának középmagas házgárral történt körbeépítése.

A városrendezők rajzasztalán legelőbb a kiemelt fontosságú, középkori eredetű történeti városmagok megújítására születtek műemléki „rekonstrukciós” tervek. Sopron történeti városmagjának 1957-ben befejezett első rendezési terve igen helyesen nem tartalmazott jelentős szerkezeti átalakításokat.¹⁵ Csupán a „házagtelkekre”, a bombázások során megsérült és később meg gondolatlanul lebontott épületek helyére javasoltak új épületeket. Az 1960-as évek második felében a VÁTI műtermeiben Sedlmayr Jánosné Beck Zsuzsa¹⁶ és munkatársai kidolgozták a védett területek újraélesztésének stratégiáját és teljes körű metodikával és példa értékű tervekkel siettek a történeti városok segítségére.¹⁷ Az új elvek érvényesítéséhez éppen a Sedlmayr Jánosné által készített soproni (1963–1964) rekonstrukciós terv szolgált követendő példának.

Az első, „történeti szemléletű” komplex fejlesztési tervek más városokban – Pápa, Sátoraljaújhely, Győr, Székesfehérvár műemléki belvárosának rekonstrukciós tervei – csupán az 1970-es évek derekán készültek el.¹⁸ Az új szellemű elképzelések egyértelműen bizonyították, hogy a védett műemlékek és a műemléki jelentőségű területek gondos megőrzése önmagában nem elégséges: a városok, városrészek történeti arculatát csak úgy lehet megővni, ha a meglévő, központi védelmet nem élvező épületek értékesebb részét is fenntartjuk, megújítjuk. Ezek a helyi értékkel bíró épületek hamarosan nevet is kaptak: a tervezők „helyi védettségű” épületekként – helyi műemlékként – szedték listába a megtartandó történeti épületeket. Az elnevezés az angol nyelvterületen ekkor már általánosan használt helyi védelem – „local preservation” – tükörfordítása volt.¹⁹

A budapesti épületek helyi védelmére 1974-ben született rendelet egyike volt a legkorábbi, figyelmet érdemlő példának. Vidéki viszonylatban a legnagyobb ismertsége a Győr-Gyárvaros hagyományos munkás lakótelep városképi védelme rendeleti szövegének (1983), Somogy megyei módszertani útmutatójának (1990) és a váci helyi rendeletnek (1992) volt: ezeket más települések helyi védelmi rendeleteinek megalkotásánál is sikeresen felhasználták. Szombathelyen ugyancsak az 1990-es évek elején öntötték végleges formába a város építészeti értékeinek helyi védelméről szóló rendeletet. Szilágyi István főépítész elévülhetetlen érdeme volt, hogy a védett épületek helyreállításának anyagi támogatását is megszervezték. A helyi védettség különböző formáinak kidolgozását és a helyi védelmi technika népszerűsítését az ez időben elfogadott városrendezési tervek is segítették. Nyugat-Magyarországon legelőbb Pápán ké-

¹⁵ Winkler Oszkár Sopron belvárosának a Riedelmayer Gyula és Lombár Ferenc által megkezdett, befejezetlen műemléki rekonstrukciós tervét 1957-ben öntötte részletes rendezési terv keretében végleges formába. Winkler Oszkár: Sopron művelődési középületeiről. SSz. 12 (1958), 1–24.; uő: Új lakóépületek Sopron belvárosában. SSz. 16 (1962), 289–298.; Winkler Gábor: Winkler Oszkár (1907–1984) élete és munkássága. In: A Faipari Mérnöki Kar nagyjai 4. Sopron, 2002.

¹⁶ Máté Zsuzsanna (szerk.): Jelek – tervek – képek: Sedlmayr János és Beck Zsuzsa Ybl-díjas építészek. KÖH, Bp. 2005.

¹⁷ Ez a metodika a regionális tervezéstől a rekonstrukción, rehabilitáción és revitalizáción keresztül a tömbrekonstrukció végrehajtásáig teljes körű megoldást adott.

¹⁸ Sedlmayr Jánosné: Műemléki városmagok városrendezési tervezése 1960–1980. In: Magyar Műemlékvédelem IX. 1984. Budapest 343–373.

¹⁹ Winkler Gábor: Műemlékek, műemlékvédelem az USA-ban. In: Műemlékvédelem 25. (1981) 3.sz., 168–178. Vö.: Orosz Bálint: Az építészeti örökség helyi védelme Magyarországon az ezredfordulón. PhD disszertáció. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem. 2005.

szült ilyen szellemű rendezési terv: ennek keretében összeállítottuk a „helyi műemlékek” listáját is.²⁰

Feltűnő, hogy a helyi értékek védelem alá helyezésének spontán folyamatának fontosságát a „hivatalos” szakmapolitika igazán még ebben az időben sem érzékelte: a listák összeállítását leginkább ambiciózus helyi építészek és helytörténészek szorgalmazták. Törekvéseiket kisebb-nagyobb siker koronázta: az 1970-es évek második felétől sok helyen a települések vezetői – városi tanácselnökök, tanácsstagok – határozták el, hogy a már meglévők mintájára ők is rendeletet alkotnak a városkép helyi védelméről. Bár a településrendezési tervek tartalmának sokáig nem volt kötelező munkarésze, a rendezési tervek készítői közül egyre többen folytattak alapos város-történeti és építészeti értékvizsgálatot és ennek kapcsán nem egyszer a városkép fenntartása érdekében javaslatot tettek bizonyos történeti beépítésű negyedek illetve kiemelten fontos épületek helyi védelmére.²¹

A helyi védelem alá helyezés „jogát” törvényben csupán 1997-ben ismerték el.²² A várostervezést megelőző gondos és igényes régészeti, építészeti és táji kutatások szükségességéről még később, csupán az 4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet határozott. Ebben a tervek kötelező munkarészévé tették az ú.n. „Örökségvédelmi hatástanulmány” elkészítését, melynek tartalmi követelményeit szigorúan megköötték. E tanulmány keretében kellett javaslatot tenni a helyi értéket képviselő épületek, építmények védelmére is.²³

A helyi „jellegvédelem” gondolatát Sopronban először Kubinszky Mihály professzor vetette fel egy 1972-ben közreadott tanulmányában.²⁴ Az ezzel kapcsolatos első intézkedésekre azonban még közel húsz évet kellett várni. Városunk környezetvédői és építészei az utolsó pillanatban fogtak össze a közgyűlés lelkes tagjaival, hogy helyi rendelet alkotásával a Lőverek nemkívánatos átalakulásának folyamatát megállítsák.²⁵ A rendelet 1992 őszén született meg és a közgyűlés még karácsony előtt törvényerőre emelte. Szövege és mellékletei – a védett terület határát ábrázoló térkép és a védett

²⁰ A helyi építészeti értékek jegyzékét a részletes rendezési tervének mellékleteként, 1977-ben fogadták el a városi tanácsban ülő képviselők. E listára minden, a település arculatát meghatározó, fontos épület felkerült, függetlenül attól, mikor és milyen stílusban épült.

²¹ A példaértékű tervek közül érdemes kiemelni a Budai Várnegyed és Eger (vezető tervező Sedlmayr Jánosné Beck Zsuzsa), Győr (vezető tervező: Aczél Gábor), Sátoraljaújhely (vezető tervező: Sári István) műemléki belvárosának rendezéséhez készített mintaszertű tanulmányokat.

²² 1997. évi LXXVIII. sz., az épített környezet alakításáról és védelméről szóló törvény. Az építészeti örökség védelme fejezet 56. §. (2) szerint: „A helyi építészeti örökség értékeinek feltárása, számbavétele, védetté nyilvánítása, fenntartása, fejlesztése, őrzése, védelmének biztosítása a települési önkormányzat feladata. A fejezet (3) pontja szerint: „A helyi védetté nyilvánításról vagy annak megszüntetéséről, továbbá a védettséggel összefüggő korlátozásokról és kötelezettségekről és támogatásokról a települési önkormányzat (a fővárosban a fővárosi és a kerületi önkormányzat is) rendeletben dönt.”

²³ A hatástanulmány követelménye a hivatkozott rendelet 4. §. 66. paragrafusának (1) bekezdése szerinti: „valamennyi érintett kulturális örökségi elem számbavétele és állapotának részletes ismertetése”.

²⁴ Kubinszky Mihály: A soproni Lőverekkel kapcsolatos műemlékvédelmi feladatok. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp. 1977. 207–214. „A műemlékvédelem kiterjesztése a táji szépségek és építészeti kultúrártékek ilyen együttesére a műemlékvédelmi munka korszerűsítésének is egyik ágazata”, állapította meg a szerző és ezzel – Pogány Frigyes korábban közzétett javaslataira hivatkozva – közzévetve egy újfajta metodika, az építészeti jellegvédelem bevezetésének szükségességére célzott.

²⁵ Sopron Megyei Jogú Város Közgyűlésének 37/1992. (XII.30.) Kgy. sz. rendelete a Lőverek jellegvédelméről. A kutatáshoz sikerült elnyerni a Környezetvédelmi és Településrendezési Minisztérium támogatását is. Az eredeti engedélyezési tervet Varga Imréné kerete elő a Soproni Levéltárban, az épületek helyszíni bejárást és értékelését Winkler Gábor végezte el, ugyanő készítette el a védendő épületek jegyzékét és a rendelettervezet építészeti ajánlásait.

épületek és növénycsoportok listája – külön füzetben is megjelent. A helyi építési szabályzatot jól áttekinthető formában a lövéri polgárok kezébe adták.

A rendelet felépítése az előírások sokrétűségéről tanúskodott: egy-egy fejezete foglalkozott a településszerkezet, a megmaradt építészeti emlékek, a természetes környezet – állat-és növényvilág –, a környezet védelemének és a közlekedés megcsendesítésének kérdéseivel. Utóbbi előírások egyértelműen az itt élő emberek kényelmét és jobb közérzetét kívánták szolgálni, bizonyítva, hogy a helyi védelem nem korlátozó-dhat pusztán az épületek vagy a táj védelmére: megalkotásuknál az ott élő emberek érdekeire is gondolni kell. A Sopronban alkalmazott elvek később példaként szolgáltak más települések védelmi rendeletének összeállításánál is.

A soproni rendeletben újdonságnak számított, hogy a védelem alá helyezés előtt az épületek tulajdonosainak egyetértését is megszereztük. Felmerült annak szükségessége is, hogy a közgyűlés mentesítse a helyi védelem alá helyezett épületek tulajdonosait a helyi adók megfizetése alól, elismerve ezzel azokat a többlet erőfeszítéseket és nagyobb karbantartási költségeket, melyeket a becses épületek közérdekből történő megőrzése számukra jelent. A rendelet végül ilyen pénzügyi könnyítéseket nem tartalmazott. A soproni, lövéri rendelet tapasztalatai mégis kedvezőek voltak, hiszen azt sugallták, hogy ahol lehet, az ilyen „összetett” rendeletek alkotását kell szorgalmazni.

1990-ben, korábbi kutatásaim alapján magam is összeállítottam egy előzetes listát Sopron helyi értékű, központilag nem védett épületeiről. A rendeletervezetet a Közgyűlés akkori Városfejlesztési Bizottsága megtárgyalta, az előterjesztés azonban nem jutott a közgyűlés elé. Javaslatom alapján²⁶ Sopron Megyei Jogú településszerkezeti tervén (2000) a településtervezők²⁷ feltüntették az általam védettségre javasolt épületeket, objektumokat. Ennek köszönhetően mégis létrejött Sopronban egyfajta „helyi elővédelem”.

Az ezt követő időszakban a város elkészíttette az egyes területi egységek szabályozási tervét, amelyekhez minden esetben az érintett területre vonatkozó Helyi Építési Szabályzat (HÉSZ) is járult.²⁸ A tervezés előkészítése során a várostervezők a tervezési területeket bejárták és számba vették a fontosnak ítélt helyi emlékeket. Mivel egységes módszertan nem állt rendelkezésre, az előkészítő tervezést végző szakemberek saját belátásuk szerint állították össze a névsort. A listák készítése során többnyire figyelembe vették a szerkezeti tervben helyi védelemre javasolt emlékeket, a szabályozási tervekben azonban a névsort igyekeztek az általuk felfedezett más emlékekkel kiegészíteni, gazdagítani.

²⁶ Winkler Gábor: Szakbírálatt Sopron Megyei Jogú Város Településszerkezeti Terv egyeztetési anyagáról (kézirat).

²⁷ Sopron Megyei Jogú Város Településszerkezeti Tervének készítője az Urbanitás Tervező és Tanácsadó Kft. Budapest volt. Vezető városrendező tervező: Berényi Mária.

²⁸ Az alábbi területekre készült el a szabályozási terv (zárójelben a tervek közgyűlési jóváhagyásának időpontja): ÉNy-i városrész 24/2011. (VII.7.); Virágvolgy 47/2001 (X.31.); Sopronkőhida, Tómalom, Sand-dűlő 37/2007 (IV.1.); Bánfalva, Kutyahegy 29/2005 (VII.8.); Lóverek 9/2006 (IV.7.); Deák tér és környéke 37/2011. (XI.30.); Belváros 27/2001. (VII.5.) tervének módosítása folyamatban van; Szt. Mihály domb 25/1999 (XI.1.); Aranyhegy 24/2005 (V.27.); Délkeleti városrész 21/2005 (V.5.); Apácakert 47/2000 (XII.1 II. 25/2005 (VI.3.); DK-i gazdasági terület 26/2005 (VI.3.); Balf 16/2005 (IV.7.); Brennbergbánya, Görbehalom, Ó- és Új-Hermes 36/2008 (XII.4.); Fertő-tó víztelep 29/2007 (X.5.); Győri kapu I.- II. 25/2005 (VI.3.); DK-i gazdasági terület 26/2005 (VI.3.); Balf 16/2005 (IV.7.); Brennbergbánya, Görbehalom, Ó- és Új-Hermes 36/2008 (XII.4.); Fertő-tó víztelep 29/2007 (X.)

Egységes szemlélet híján különböző értékű és jelentőségű emlékek kerültek listázásra. Voltak olyan részletes szabályozási tervek, melyek egy-egy jellegzetes táji elem, fontosabb kilátópont, történeti esemény helye, emlékmű, köztéri szobor és emlékkő védelmét is javasolták. Több esetben a temetők jelentősebb síremlékei is felkerültek a listára. Más tervezők figyelme kizárólag az építészeti emlékekre terjedt ki. A védelemre javasolt emlékek nagyobb része egyedi épület volt: a területi védelem lehetőségével csak Balf esetében éltek. Mivel azonban a szabályozási tervek és a helyi építési szabályzat a helyi védelemről nem rendelkezhet, egyre sürgetőbbé vált az egységes helyi értékvédelmi rendelet kidolgozása.

Mit védjünk és hogyan?

Az egész városra kiterjedő helyi védelem előkészítéséhez Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából 2011-ben fogtunk hozzá. A munka feladata és célja Sopron Megyei Jogú Város épített környezet helyi védelmi rendeletervezetének megfogalmazása volt.²⁹ A vizsgálatokat a város teljes közigazgatási területének szisztematikus bejárásával, városrészenként, épülettömbönként és épületenként történő szemrevételezésével kezdtük. A munka során újra és újra végigjártuk Sopron utcáit, tereit és minden fontosnak ítélt, helyi védelemre érdemes emlékekről fényképsorozatot készítettünk.³⁰ Természetesen fokozott figyelmet szenteltünk a szabályozási tervekben védelemre javasolt épületeknek, objektumoknak. A helyszínt bejárva ezek egy része csalódást keltett. Bebizonyosodott, hogy a különböző időben és eltérő szemlélettel összeállított jegyzékek egymással összehasonlítva nagy minőségi eltérést mutatnak.

A védelem szempontjából szóba kerülő épületek esetében forráskutatást végeztünk. Nem hallgathatjuk el, hogy a vonatkozó irodalom összegyűjtése során az egyes közlések tartalmában erős különbségeket észleltünk.³¹ A közzétett leírások egy része a részletes irodalom mellett pontos levéltári adatokat is tartalmazott, más esetekben ezek a kutatást megkönnyítő, fontos adatok hiányoztak a publikációkból. Természetesen voltak objektumok, melyekről semmiféle közlést, adatot nem találtunk. Ilyen esetekben – ahol erre mód nyílt – megkíséreltük a hiányzó levéltári kutatásokat is elvégezni. A kutatás adatait épületenként „törzslapon” rögzítettük.³² Az épület pontos azonosítására szolgáló adatok mellett a lapok tartalmazták az építési idejét, az épület eredeti és mai rendeltetése és építészeti formálásának – stílusának – jellegzetességeit. Ha a törzslapon szereplő épületet a szabályozási tervek előírásainak mellékletében helyi védelemre javasolták, ezt a tényt is rögzítettük. A szabályozási tervek javaslatait jóváhagyólag vagy elutasítólag véleményyeztük. Végül ajánlásokat tettünk a kijelölt

²⁹ A megbízó Dr. Fodor Tamás polgármester volt, a szakmai irányítást Kuslits Tibor főépítész látta el. A munka részleteit mindvégig Ancsics Anita okl. környezetmérnök kísérte figyelemmel, gondosan ellenőrizve a készülő anyag tartalmát és adatait.

³⁰ A bejárásban és fényképezésben Szeredai Enikő és Bencze Julianna építészhallgatók valamint Oszvald Ferenc geográfus, várostervezési – városgazdálkodási szakmérnök vett részt.

³¹ Nagy segítséget nyújtott a Soproni Szemle ma már DVD-n is elérhető teljes anyagának áttanulmányozása. Már korábban átnéztük és kijegyzeteltük a hazai szakfolyóiratok anyagát a 19. századtól egészen napjainkig. Forrásként szolgált Winkler Gábor: Sopron építészete a 19. században. Bp. 1988.; Kubinszky Mihály: Sopron építészete a 20. században. Tatabánya 2003. és úó: A régi soproni Lóver. Egy lóverlakó építész feljegyzése. Tatabánya 2003. c. munkája, valamint több, kisebb közlemény.

³² Az anyag nem tartalmazza a hatóság által hivatalos úton beszerzendő adatokat, így az épület tulajdoni lapját, hiteles helyszínrajzi másolatát, a tulajdonos(ok), kezelő(k) ill. bérlő(k) nevét, a korábbi, védett értéket érintő hatósági intézkedések jegyzékét és iktatószámát.

építmények, épületek kezelésére: a védett épületek esetében elvárható, gondos és szakszerű helyreállítására.

Nem győzzük hangsúlyozni, hogy a helyi emlékek listájának „nyitottnak” kell maradni, ez ugyanis lehetővé teszi, hogy a jegyzék a későbbiek során újabb emlékekkel bővüljön. A listában élő alkotók alkotásait nem vettük fel. Ez vitatott kérdése az örökségvédelemnek, hiszen vannak idős építészek, akik már nem terveznek, de hosszú életkort érnek meg. Alkotásaik egy részét az átalakítás, lebontás fenyegeti. Indokolt lenne ilyen esetben kivételt tenni. A soproni építészek azt támogatnák, hogy élő építész alkotása is kerüljenek fel a helyi listára. A közelmúltban elhunyt szaktársaink épületeit (Solt Herbert, Cserhalmy József, Hegyi György, Ujváry Rudolf és a többiek) természetesen felvettük a névsorba.

A bejárások során tapasztaltuk, hogy sok védelemre méltó épület – közöttük a Rák patak mentén álló Steiner vízimalom épületegyüttese – elhanyagolt, gazdátlan, üresen áll. Nyugtalanítóan sok a szakszerűtlenül helyreállított, tetőtéri beépítéssel elrontott épület.³³ Megdöbbentő a helyi építőanyagok – közöttük is mindenekelőtt a rákosi és margitbányai mészkövek – hihetetlen mértékű rongálódása, pusztítása. Az épületeket oda nem illő feliratok, reklámok csúfítják és környékük is gyakran elhanyagolt.

A feltárt értékek számbavétele alapján az épített környezet helyi védelmét szolgáló rendelet szövegjavaslatát is összeállítottuk.³⁴ A rendeletervezet mellékleteként, ú.n. „területi és épületenkénti jegyzék” formájában előzetes védelmi listát állítottunk össze. Különböző védelmi kategóriákat állítottunk fel. A legértékesebb emlékek esetében „H-1” helyi védelmet javasoltunk.³⁵ Ez a teljes épület megtartását és szakszerű helyreállítását irányozza elő. Munka közben bevezettük a „H1–R épület egy részének teljes helyi védelme” fogalmát. Több esetben ugyanis csupán az emlék egy része maradt fenn vagy képvisel védelemre méltó értéket.

A „H-2” kategória a különös szépségű, az utcakép léptékébe harmonikusan beleillő, illetve a térfalak jellegét meghatározó épületek utcai homlokzatának megóvását tűzte ki céljául.³⁶ Szép számban jelöltünk meg olyan emlékeket, amelyeket más rendelet formájában lenne ésszerű védeni (szobrok, emlékművek, kilátó pontok, növényzet).³⁷ Ezek törlését írtuk elő a helyi építési szabályzat mellékletéből.

Az anyagot igyekeztük olyan módon dokumentálni, hogy az alkalmas legyen szakmai megvitatásra és a végleges névsor kialakítására. A város javaslatára mindenekelőtt dr. Kubinszky Mihály egyetemi tanárt, a műszaki tudományok doktorát kértük fel az anyag lektorálására.³⁸ Gondos szakértői véleménye alapján a „H-1” kate-

³³ Gyakori hiba a fa ablakok oda nem illő, műanyag nyílászáróra való cseréje, a gazdag építészeti díszek cementspriceléssel való „javítása”, az eredetileg „húzott” profilok kőműveskanállal történt „kiegészítése”, az épületek stílusához nem illő színezés.

³⁴ Sopron Megye Jogú Város Ügyiratszám: 58386-9/2010.

³⁵ A H-1 kategóriába 273 soproni, 19 brennbergbányai, 2 sopronkőhidai és 2 külterületen elhelyezkedő emléket soroltunk. A H-1R részleges védelmet 6 esetben javasoltunk elrendelni.

³⁶ H-2 kategóriába 46 soproni, 2 brennbergbányai, 1 sopronkőhidai és 8 balfi emléket soroltunk be.

³⁷ Az anyag felhívja a figyelmet a vizsgálat során feltárt olyan egyedi jellegzőnövényekre vagy növényzet-együttesekre (lőveri előkertek), amelyek megléte az emberi környezet védelme, a hagyományos városkép megőrzése, vagy várostörténeti, kulturális szempontból közérdek. A feltárt növényi értékek nem kerülnek listázásra: azok védelméről egy másik rendeletnek szükséges gondoskodnia.

³⁸ Kubinszky professzor lektori véleményét 2010. december 1-re elkészítette és azt írásban átadta. A munka teljes anyagát 2010. december 15-én Sopron Megyei Város Polgármesteri Hivatalának hivatalos helyiségében ismertettük dr. Fodor Tamás, Sopron Megyei Város Polgármesterével, dr. Simon István, Sopron Megyei Város Alpolgármesterével és Kuslits Tibor városi főépítésszel. Az ismertetésen a résztvevők a felkért lektor szakvéleményét is meghallgatták és a bemutatott anyagot részletesen megvitták.

góriában megkülönböztettük azokat az emlékeket, amelyeket építészeti értékeik és dokumentum jellegük alapján mindenképpen központi védelemben kellene részesíteni.

Meg kell jegyeznünk, hogy a Magyar Műemlékjegyzék, amelyet az 1950-es években állítottak össze, ma már mindenképpen kiegészítésre szorul. Az elmúlt évtizedekben sikerült egy-egy, a központi listából hiányzó emlék központi védelmét „állampolgári jogon” kérvényezni. Javaslatom alapján így kaphatott védelmet a Lenck mauzóleum az evangélikus temetőben, Lenck Emil Deák tér 1. számú egykori villája, a Rákóczi Ferenc utca 3. számú Russ villa, a Hild család kőfaragóműhelye a Kossuth Lajos utca 8. szám alatt és a Fő tér 1. szám alatti városháza. Az elmúlt években Sopronban a külső várfalig kiterjesztették a „műemléki jelentőségű terület” határát és néhány újabb soproni emlék is védelmet kapott.³⁹ A központilag védett emlékek listájának kiegészítése azonban ma még kérdések sorát veti fel, ezek kevésbé állampolgári jogon, sokkal inkább „közfeladatként” oldandók meg.⁴⁰ Mivel e területen lassú az előrehaladás, a helyi védelem súlya és jelentősége egyre inkább növekszik.

A Sopron Megyei Jogú Város vezetőivel tartott egyeztetés során kialakult megegyezés szerint Sopronban az összes helyi értéket magában foglaló, teljes körű lista összeállítására és elfogadására kell törekedni, a szobrászati emlékek, emlékhelyek és emlékművek védelmére pedig új rendeletet kell alkotni. De vajon milyen jellegű emlékek tartoznak a védelem körébe?

Ami a területi védelmet illeti, indokoltnak látszik a Mező utca igényes földszintes, polgárházás beépítésének és a Wesselényi utca, Vörösmarty utca és Táncsics Mihály utca egységes háziorainak területi védelme. Utóbbi a helyi városképi védelem technikájával – „he” – oldható meg. A város északi határán a Zsidó temető teljes területe és Pihenőkereszt és környezete is megóvásra szorul. Továbbra is nagy igényességgel kell kezelni és védeni az Alsó- és Felső-Lőverek teljes területét.⁴¹ Balfon a Fő utca és Óhegy utca páros-páratlan oldalán, a hátsó telekhatárig kiterjedő védelmet kívánatos lenne északi irányban, egészen a település határáig kiterjeszteni. Sajátos településtörténeti emlék Brennbergbánya Új-Hermes bányás lakótelepének beépítése és házai, így itt is a területi védelem lenne indokolt.

³⁹ A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal időközben kibővítette a „műemléki jelentőségű terület” határát és több lépésben újabb épületek kaptak központi védelmet. Vö.: Gömör Judit: Bővült a védett soproni műemlékek lajstroma. SSz. 61 (2010), 69-77.; Szigethy Balázs: Intézkedések és tervek Sopron történeti városképezék és műemlékileg védett épületeinek megóvására. uo.: 78-81. 2010 óta az alábbi soproni emlékek kaptak központi védelmet: 2011-ben a Paprét 26. sz., Újteleki utca 52. sz., 2012-ben a Magyar u. 10. sz. került fel a központilag védett emlékek listájára. A Rákóczi Ferenc utca 8. sz. – volt „Ruhagvár” épületegyüttese – Gömör Judit tanulmányának publikálásakor még nem szerepelt a Magyar Műemlékjegyzékben, utóbbi épület csupán 2011-ben kapott központi védelmet.

⁴⁰ Jelenleg hazánkban a műemléki jegyzék kibővítését tudományosan megalapozó, szervezett, az egész országra kiterjedő előkészítő kutatómunkáról nem tudunk. Úgy tűnik, hogy az esetek többségében a lelkes örökségvédők, város- és faluvédők és lelkiismeretes műemléki előadók által beküldött különféle javaslatokat foglalják központi védési rendeletbe. „Az elmúlt 100 év vidéki építészeti emlékei védelméről” 1980 és 1983 között az akkori szakminisztérium (ÉVM) megbízására vezetéssel több éves kutatás folyt (GYSMTTV, munkaszám: 6900), ennek eredményeit a Magyar Tudományos Akadémia Építészettörténeti és Elméleti Bizottsága megtárgyalta és szakértők bevonásával a historizmus, szecesszió, a korai modern és a szocialista realizmus 569 hazai emlékét – közöttük két tuat soproni épületet – javasoltunk védelemre. Sajnos a teljesség igényével összeállított listát a későbbiek során, a védendő emlékek kijelölésekor nem vették figyelembe. Műemlékvédő szakembereink a védelem alá helyezés mai, „veletlenszerű” stratégiájával szemben az emlékek teljes körű, országos felmérését javasolják elvégezni és ennek alapján a Magyar Műemlékjegyzék kiegészíteni.

⁴¹ Alsó- és Felsőlőverek: Ady Endre út–Szikla utca–Kőfejő út–Récény út–Ciklámen ösvény–Váris út–Keresztúri út–Harkai út–Felsőbüki Nagy Pál utca–Béke út által határolt terület.

Az egyházak, mint kollektív építetők, a 19–20. században is jelentős értékeket hoztak létre Sopronban. Vidéki építészetünk sajátos emléke a r.k. temető Szent Mihály út – Pozsonyi út sarkán álló neogót ravatalozó épülete, melyet 1911-ben Schármár Károly épített. A Balfi úti evangélikus temető hellénizáló halottsházának és gondnoki lakásának épületepárját 1886-ban historizáló modorban, Schmid és Alber brünni építészek tervezték. A soproni szecessziós ravatalozója (1905).⁴² Érthető, hogy itt is a teljes épület-együttes védelmét szorgalmazzuk (1. kép).

1. kép. Balfi út, evangélikus temető ravatalozója (Wallon-Hárs Viktor felvétele)

⁴² Hárs József: Mesélő utcák Sopronban. Sopron 2003.

A Szent Margit út 4. számú Szent Margit kápolna és plébánia Schármár Károly elképzelései alapján lakóháznak épült (1909-ben), a tipikus, „lőver-formájú” épület csak később kapott egyházi rendeltetést. A reformátusok Deák tér 2. számú templom- és plébániaépületét Hárs György építette 1926–1929 között, a neobarokk késői stílusában. A korai modern építészet első egyházi emléke a Szent István park 1. szám alatti Szent István r.k. templom, mely 1939-ben Körmeny Nándor tervei alapján valósult meg. Nem csak markáns külső megjelenése, hanem félkör alaprajzú, árkádos belső tere is kiemelkedő alkotás (2. kép).

2. kép. Szt. István-park (Szeredai Enikő és Bencze Julianna felvétele)

Természetesen a soproni temetők síremlékei is jelentős művészeti értéket képviselnek, ezeket azonban külön rendelettel kell majd megvédeni. Helytörténeti különlegesség – egyben emlékhely – a Gallus László által tervezett apró kőfejtői kápolna, melyet az elmúlt években Gereben Gábor építész támogatásával állítottak helyre. Brennbergbányán, a Soproni út mentén, 1928-33-ban épült templom Füredi Oszkár késői, szecessziós alkotása, melynek alagsorában kocsmá is működik, így helyi érdekességeként emlegetik. Építészeti emlék a brennbergbányai harangláb is.

Ma már nem eredeti rendeltetését szolgálja a József Attila út 42. számú egykori Evangélikus Teológus Otthon, – ma Gyermekvédelmi Szolgálat –, Gerlőczy Gedeon

késői historizáló alkotása 1928-ból. A Szent Imre téri Szent Imre kollégium ma József Attila Gyermekvédelmi Központ: a monumentális neobarokk épületegyüttes Siegel Albin és Nagygyőri Szóts Imre tervei alapján, 1928-án épült és az első világháború utáni historizmus jellegzetes alkotása.

3. kép. Lackner Kristóf u. 5. sz. (Szeredai Enikő és Bencze Julianna felvétele)

A 19. század második felében emelet, igényes középületek külső megjelenése és belső kialakítása ugyancsak megkövetelik a védelmet. Ismert tény, hogy az 1950-es években „városképi védettséget” élvező Széchenyi téri Művelődési Ház reprezentatív belsőinek megsemmisítésével pótolhatatlan veszteség érte városunkat.⁴³ Ami itt elpusztult, művészi színvonalában vetekedett Friedrich August Stüler Magyar Tudományos Akadémiájának vagy Theofil Hansen bécsi „Gesellschaft der Musikfreunde” épületének belső kialakításával. Ezért kell különös figyelmet fordítanunk az igazságszolgáltatás soproni emlékeire, közöttük Wagner Gyula Lackner Kristóf. utca 7. számú, egykori Magyar Királyi Törvényházára (1896), melynek monumentális lépcsőházterében még fellelhetők az eredeti, neoreneszánsz dekoráció színes nyomai.

⁴³ Winkler Gábor: Az egykori kaszinó és vígadó épületének építéstörténete. = Várhely 2002. 4. sz. 134–139. o., uő.: A Soproni Kaszinó építéstörténete. = Soproni Szemle 57. évf. 2. sz. 174–194. o.

A városkép szempontjából sem elhanyagolható az Ullein József tervei alapján megvalósult Lackner Kristóf utca 5. számú, egykori Kereskedelmi és Iparkamara (1904) reprezentatív épülete (3. kép). Talán kevésbé ismert, hogy első magyar olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd⁴⁴ is jelentős középületet tervezett városunkban (Tóth Antal utca Siketnémák Intézete, 1909).

A Bajcsy-Zsilinszky utca 4. számú, egykori Honvédnevelő Intézet 1897-ben Alpár Ignác tervei szerint, a kor legkorszerűbb, pavilonos elrendezésével létesült: az elmúlt évtizedben főépületének a háborúban elpusztult, gazdag neobarokk homlokzatát sikerült eredeti formájában visszaállítani.⁴⁵ Wagner Gyula tervezte a Fenyő tér 1. számú csapatkórház reprezentatív épületegyüttesét is.

A katonai rendeltetésű épületek nagyobb része a bombázások során súlyos károkat szenvedett. Sokukat lebontották, másokat gyökeresen átalakították. Ami megmaradt, azt gondosan meg kell óvni. A laktanyákhoz tartozó lovardák monumentális tartószerkezetei ma is tiszteletet ébresztenek. Súlyos veszteség, hogy 2003-ban tűz pusztította el a Somfalvi út 15–19. sz. honvédségi lovassági laktanya lovardájának nagy fesztávolságú tetőszerkezetét.⁴⁶ Mára egyetlen ilyen jellegű emlék maradt fenn, a Murmann Sámuel utca 4. számú tűzér-laktanya neoreneszánsz architektúrájú, impozáns belső tere. Érthető, hogy a mérnöképítészet e kiemelkedő emlékéért különös gonddal kell megóvnunk. A sopronkőhidai Pesti Barnabás utca fegyház és börtön fogdaépülete sajátos építészeti megformálása mellett drámai emlékhelye is a magyar történelemnek.

A város kultúréletének érdekes dokumentuma a Hartmann testvérek Elite film-színháza a Torna utca 12. szám alatt (Boór Gusztáv terve 1926). Vesztesége a város építészetiének, hogy szecessziós stílusú belső kialakítását csak képekről ismerjük: hatásában vetekedett Viktor Horta brüsszeli Népházának – Maison du Peuple – ugyancsak elpusztult belső architektúrájával.⁴⁷ Mindenképpen fontos Schármár Károly „villamos élő fényképek színházának” (Lackner Kristóf utca 10. számú Elektro–Bioskop épülete 1911-ből) megóvása.

Az ipari építészet jelentős alkotásokat hagyott maga után Sopronban: ennek ellenére a mérnöképítészet egyetlen emléke sem élvez védelmet. Az egykori Steiner vízimalom emeletes kő épülete romos állapota ellenére még helyreállítható lenne. Alois K. Lang terve alapján emelték a Sopron–Graz Vasárúgyár Rt. Ágfalvi út 6. számú, egyemeletes, oromfalas főépület (1909). Modern téglavázás architektúrájával tűnik ki a Haas Fülöp és fiai Rt. Baross út 26. számú, monumentális csarnoképülete (Schneider Márton terve 1907-ből). Csak részben sikerül megmenteni Schneider Márton 1890 körül emelt Csengery utca 30-32. számú Zártyár nyerstégla épületének szép téglarchi-

⁴⁴ Hajós Alfréd (1878–1955) okleveles építészmérnök, gyorsúszó, labdarúgó, labdarúgó-játékvezető, újságíró, a magyar labdarúgó-válogatott szövetségi kapitánya, az első magyar olimpiai bajnok.

⁴⁵ Tervező: Winkler Gábor, számítógépes grafika: Szabó Péter; kivitelező: Ornamentika Kft. Győr. 2006.

⁴⁶ Az épület két végfalát 1980 körül Persa András statikus tervei szerint tették állékonnnyá, a tűzkatasztrófa ezután következett be. Vö.: Fűrőd lehetne Sopronban az egykori császári lovardából; Szabó Zsófia diplomatervéről bővebben az epiteszforum.hu. cikkében olvashatunk.

⁴⁷ Sajnálatos módon Victor Horta (1861 – 1947) nem egy, jelentős házat – köztük a Maison du Peuple (1895–99) épületét is – lebontották (1965).

tektúráját. Az acél oszlopokkal alátámasztott, egységes belső csarnoktereket a legtöbb esetben kisebb terekre osztották.

A közlekedés emlékei közül a Vitnyédi utcai, egykori villamos kocsiszín épületét már nem találtuk meg. Szomszédságában védelmet érdemel a kőszén alapú gázgyár Flandorffer Ignác emléktáblájával megjelölt földszintes téglapülete. Legalább egy-egy típusát meg kellene tartani a vasúti pályák mellett álló őrház-épületeknek (GYSEV őrház a Batsányi utca közelében, Déli pályaudvar fogadóépülete és irányító-tornya a Baross úton.) Mivel ezek az épületek eredeti rendeltetésüket elvesztették, számukra új hasznosítást kell keresni.

4. kép. Wesselényi utca 13-23. sz. (Winkler Gábor felvétele)

A historizáló lakóházak megtartása különösen fontos a városkép megőrzése szempontjából. A 19. század polgárházainak díszes neoreneszánsz homlokzatait ma szinte minden esetben a leegyszerűsítés, szakszerűtlen átalakítás veszélyezteti. A Csengery utca 5. számú késő romantikus emeletes lakóház homlokzatát dicséretes módon, szakszerűen helyreállították. A 8. számú ház igényes neoreneszánsz architektúrája ugyancsak markáns eleme az utcának, mely szintén eredeti formájában állítandó helyre.

A nyugati városrész többszintes lakóházai a Wesselényi utcában és Ősz utcában szerencsés módon megőrizték neoreneszánsz díszüket (4. kép). A Kossuth utca szabadonálló polgári villái közül emeletráépítéssel sokat elrontottak, a még megmaradtak védelemre szorulnak. Kijebb haladva is találunk igényes házsorokat, szép föld-

szintes polgárházakkal. Ilyen a Tóth Antal utca 4. számú polgárház neoreneszánsz homlokzata az 1880-as évekből. A Jókai utca 20. számú reprezentatív polgárház az egységes utcakép fontos eleme. A „Stampf-házat” 1927-ben Kherndl Kálmán tervezte. Építészeti jelentősége mellett várostörténeti dokumentum is, ugyanis e házban lakott leánytestvéreivel Báthy Anna operaénekesnő.⁴⁸

5. kép. Zrínyi Miklós u. 22. sz. (Szeredai Enikő és Bencze Julianna felvétele)

A historizáló stílusban épített, reprezentatív polgárházakat az első világháború utáni évtizedekben egyre inkább a zárt sorban épített, modern lakóházak váltották fel.⁴⁹ Stílusuk Sopronban valamiféle átmenetet képez a 19–20. századi angol sorház és a német nyelvterületeken kedvelt „Heimatstil” épületei között. Ilyen házakat szép számmal találunk a Hunyadi János utcában (7., 9. és 15. sz.). A Hunyadi János utca 13. számú lakóház oromfala favazas szerkezettel épült,⁵⁰ hasonló megjelenésű, igényes épületeket a Zrínyi utcában is találunk (22. sz.) **(5. kép)**. A Madách utca 7. számú ház

⁴⁸ Báthy Anna operaénekesnő, eredeti nevén Stampf Anette (1901–1962). A művésznő különösképpen Bartók és Kodály műveinek előadásával ért el nagy sikereket, de énekelt Bach-, Beethoven-, Mozart-műveket is. Sopronban, a Széchenyi téri Művelődési Házban többször hangversenyzett.

⁴⁹ Az Alsó-Lőverek keleti tömbjeiben emelt lakóépületeket a soproniak gyakran „angol házak” néven is emlegetik.

⁵⁰ Magyarban is használt elnevezése: Fachwerkhaus.

még historizáló stílusú – saroktornyos kialakítása ideális városképi "kapu-motívumot" alkot. Emeletes, kertvárosi sorházai közé (3., 12.-32. és 13. sz.) az 1930-as években „Bauhaus” stílusú lakóépületek is vegyültek (Madách utca 5. sz.). Közülük a Madách utca 17. számú korai modern sarokházat a legutóbbi időkben eredeti formájában, mintaszerű szakszerűséggel állították helyre.

A 19–20. század polgári társadalmá fokozott szociális érzéket mutatott a munkavállalókkal szemben. Ennek dokumentumai a Sopronban is megszorodó munkáslakás-építkezések. Maga a város is épített bérházakat, így 1927-ben, a Városi Mérnöki Hivatal tervei szerint monumentális házsort emeltek a Győri úton (5.–11. sz.). Munkáslakásnak épült a Vasárugyár Rt. 48 lakásos épületegyüttese a Bánfalvi út 10. szám alatt.⁵¹ A Fésűsfonógyár Rt. vezetőinek és munkásainak 1941–1943 között Franz Schuster bécsi építész terveinek felhasználásával három lakóházat építettek a Besenyő utcában (17 – 19. sz.). Sajnos itt a védelmi javaslat már későn érkezett, hiszen az Ágfalvi út sarkán álló épületet emeletráépítéssel a felismerhetetlenségig eltorzították. Az Aggyag utcai, nyerstéglából épült munkáskolónia jellegzetes épületeire Hadas László építész hívta fel figyelmünket.

6. kép. Brennerbergi út 19. sz. (Polgár Attila felvétele)

⁵¹ Schármár Károly terve 1910-ből, két szekciója a második világháború bombázásai során elpusztult.

Brennbergbánya, a Brennbergi út mentén 1933-ban Füredi Oszkár tervei alapján kétszintes, modern bányász nyugdíjas sorház épült (19. sz.) (6. kép). Brennbergbánya Új-Hermes telepén nyolc téglalapítésű lakóház és pékház létesült. Szerencsés módon ezek az épületek ma is elfogadható állapotban vannak. Füredi Oszkár híres munkásházai közül azonban egyelőre csupán a Trebitsch és Fia Selyemgyár dolgozói részére épített Csengery utca 106. számú, kétemeletes, nyerstégla homlokzatú ház kapott központ védelmet (1925).⁵²

7. kép. Hunyadi János u. 32.-Mikoviny u. 21. sz. (Polgár Attila felvétele)

A századforduló polgári életformája megkövetelte az otthonos, gazdaságos családi otthonok létesítését. Az Alsólőver utca 19. számú, jellegzetes, szabadonálló társasház Füredi Oszkár alkotása: a ház 1930 körül épült, a késő szecesszió modorában. Füredi Oszkár az elkövetkező években több modern villát is tervezett az Alsó-Lőverekben (Mikoviny u. 40., Hunyadi utca 32.– Mikoviny utca 21. sz. sarokházak 1933-1934-ből) (7. kép).

⁵² A 19–20. század közép-európai munkásház építés történetét hat nyelven, részletesen feldolgozza: Johann Schwertner – Georg Kanhäuser – Paolo Tomasella – Paul Wall – Gábor Winkler – Domen Zupancic: Munkásnegyedek és munkásvárosok 1750 és 1951 között. Maria Saal 2011.

Az első világháború utáni középítkezések esetében legtöbb esetben egyféle, sajátos, konzervatív, historizáló stílust követeltek meg. Jó példája ennek az Erzsébet utca 9. számú, egykori Pénzügyi palota. A hatalmas együttes 1924–1925-ban, Exler Jenő és Zobel Lajos tervei alapján neoromán stílusban épült.⁵³ A legutóbbi időkben történt bővítése során külső megjelenésén és igényes belső tereinek kialakításán szerencsés módon nem változtattak. A Ferenczy János utca 5. sz. Isten Megváltó Leányai Tanítórend iskola- és zárdaépületét Fábíán Gáspár tervei alapján, az első világháború utáni neobarokk reprezentatív stílusában emelték.⁵⁴

8. kép. Frankenburg u.6. sz. (Diebold Károly felvétele)

⁵³ Az épület ma a Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Karának ad otthont.

⁵⁴ Az épületegyüttes napjainkban a Nyugat-magyarországi Egyetem Benedek Elek Óvónképző Intézetének ad otthont: az együttest 1970 körül Hidasi Jenő építész tervei alapján, modern stílusban bővítették.

A lakóházépítésben a 20. század első felében a bérházformát mindinkább a társasházak váltották fel. Sopronban egy sor, komfortjában és építészeti kialakításában egyformán kiemelkedő minőségű lakóház épült. A Frankenburg út 6. számú háromemeletes társasházat 1930-ban Winkler Oszkár tervezte (8. kép).⁵⁵ Szomszédságában több lakóház is hasonló stílusban épült (pl. Frankenburg út 4.). Dél felől tekintve az épületsor egységes, korszerű arculatot ad a történeti Belvárosnak. A Vörösmarty utca összképét is modern házai határozzák meg (3–5. és 10. szám).

9. kép. Deák tér 49. sz. lépcsőháza (Polgár Attila felvétele)

A Pázmány Péter utca és Deák tér északi és a Mátyás király utca keleti társasházai a „műemléki jelentőségű terület” határain belül találhatóak, így azok külső megjelenését a központi műemlékvédelem óvja. A teret határoló, kiemelkedő színvonalú társasházépületek kivételes szépségű belső terekkel, előcsarnokokkal és lépcsőházakkal rendelkeznek, ezért egyedi védelmük elengedhetetlen.⁵⁶ A Deák tér 45. számú Esterházy Hitbizomány tisztviselői lakóháza 1932-ben, Hárs György építész tervei alapján, – a

⁵⁵ Az épületet számos hazai, európai és tengerentúli építészettörténeti témájú publikáció is közölte. Vö.: Oszkár Winkler. Apartment building. Sopron, 1935. In: János Bonta: Functionalism in Hungarian Architecture. East European Modernism. Thames and Hudson, New York 1996. 157–163.; Otto Kapfinger: Neue Architektur in Burgenland und Westungarn. Salzburg 2004. 6–7.: mindkét publikáció a lakóház egész oldalas képével. Megdöbbentő, hogy az egyetlen, hazánk határain kívül is ismert soproni építés egyike sem kapott mindeddig központi vételemet.

⁵⁶ Steiner Emil és Gyula részére épült a Pázmány Péter utca 1. számú, kétemeletes sarokház, ennek terveit Somlai Aladár készítette. A szomszédos, Pázmány Péter utca 3. és 5. sz. házak 1935-ban épültek.

megbízó nyomatékos kívánsága szerint – neobarokk stílusban épült. Igen szépek a Deák tér 47. és 49. számú lakóházak lépcsőházának terei: tervezőjük Füredi Oszkár (9. kép).

A Mátyás király utca kiépítése a Belváros felé történt megnyitása után (1938) gyorsult meg. Egységes, korai modern házsora színvonalában Budapest, Újlipótváros⁵⁷ korszerű beépítésével vetekszik. A Mátyás király utca számú kétemeletes modern lakóházai az 1–3. számú háztól a 17. számú házig 1935–1940 között épültek fel Somlai Aladár, Winkler Oszkár és Füredi Oszkár⁵⁸ tervei alapján. Harmonikus térfal jött létre az Alsó-Lóverekben is (Bajcsy-Zsilinszky utca 1. – Batthyány tér 1. sz.). Utóbbi házsor egységes homlokzati kialakítását kívánjuk védeni (10. kép).

10. kép. Damjanich utca 1. sz. spalettás ház (Polgár Attila felvétele)

A két háború között a vendéglátás is fellendült Sopronban. Sajnos az e korból származó, korszerű szállodaépületeket (Lóver Szálloda épületpárja, Gyermek Szívszanatórium) az 1980-as években a felismerhetetlenségig átépítették. A Soproni-hegység-

⁵⁷ A Fővárosi Közmunkák Tanácsa a Szent István park létesítését 1928-as rendeletében határozta el, a felhagyott parkettagyár helyén. A beépítési tervek készítői gazdasági okokból sűrű, városias beépítés mellett döntöttek. A rendelet egységes, „modern” stílust írt elő az építetőknek és építésznek. Az öt-hat emeletes tégláépületek nagy méretű, jó minőségű lakásokat tartalmaznak, igényes közösségi terekkel, gazdag anyaghasználattal.

⁵⁸ Ebben az időben Füredi építi a Damjanich utca 1. sz. „spalettás házat” is.

ben Winkler Oszkár 1936-ban építtette az István-menedékházat: a tájba illő, szép épület csak részben maradt fenn (11. kép). Szerencsés módon megőrizte jellegzetes külső megjelenését a Füredi Oszkár tervei alapján, 1938-ban épült „Hernfeld-panzió” a Deákúti út 10. szám alatt. Tömböly Dénes 1942-ben készült üdülőegyüttes tervét – Váris út 2. szám – a háború kitörése miatt csak részben kiviteleztek.⁵⁹ Az idegenforgalmat szolgálta a Károly magaslat kilátójának dinamikus architektúrája, Winkler Oszkár alkotása (1933) (12. kép).

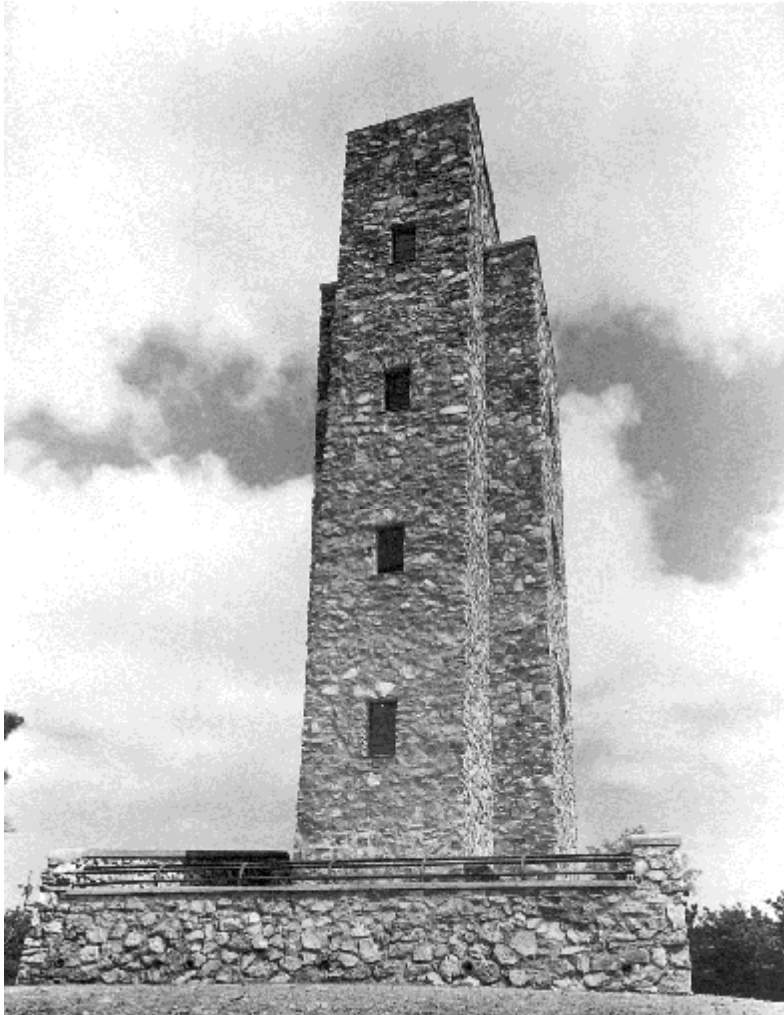
11. kép. Turistaház a Nyíresen. (Diebold Károly felvétele)

Az első világháború után az oktatási épületek egy része még ugyancsak a késő historizmus stílusában épült (általános iskola: Mátyás király utca 18. sz.; Szent István római katolikus elemi iskola: Fapiac 2. sz.). A Nyugat-Magyarországi Egyetem botanikus kertjébe 1941-ben Winkler Oszkár modern stílusban tervezte meg a matematikai épületet (13. kép). Nem csak külső formája, hanem szép belső terei is védelmet ígnyelnek. Ebben az időben kezdik el építeni, ugyancsak Winkler Oszkár tervei alapján, a Bajcsy–Zsilinszky utca 11–13. számú Evangélikus Tanítóképző internátusát (1942) és az Ady Endre út 5. számú, kétemeletes diákotthonát (1943). Befejezésükre csak jó egy évtized múlva kerül sor.

Brennbergbánya a két háború között sokat fejlődött. Szerencsére a bányászat megszűnése ellenére máig fennmaradt a korai mérnöki építészet több értékes em-

⁵⁹ 1955–1958-ben Füredi Oszkár majd 1970–1971 között Kun Attila tervei alapján átépítették és bővítették.

léke: egy kémény, a mérlegház és raktár. A becses ipartörténeti emlékek közül csupán az 1835-ben emelt Óbrennbergi út 14. szállító gépház védett. A bányatelep köz- és lakóépületei a bányatulajdonosok „paternalista” – munkavállaló-barát – szemléletét bizonyítják. Brennbergbányán ebben az időben épült fel a korszerű általános iskola, az ideiglenes kórház, a közfürdő és az óvoda épülete.

12. kép. Károlymagaslat (Diebold Károly felvétele)

A háború utáni archaizáló építészet – a központilag „elrendelt” szocialista realista irányzat – több emléke is igényes alkotás. Bár a diktatúra emlékei, mégis védelmet érdemelnek. A Deák tér 37–41. számú, tömbméretű lakóház-együttes „U” formában

parkot keretez. Összképét az elmúlt évtizedben, a Mátyás király úti szárnya fölé épített, aránytalan saroktömeg előnytelenül befolyásolja. A szocialista-realista stílus reprezentatív emléke az 1955-ben, az Ady Endre út 10. szám alatti telken felépült Sotex kultúrház (1950–1952). Itt az igényes belső terek megtartása is indokolja a teljes körű helyi védelmét.⁶⁰ A Templom utca 24. számú háromemeletes lakóház Füredi Oszkár tervei alapján 1959-ben épült: kialakítása még erősen mutatja a letűnt „szocreál” stílusát. Az ipari építészeti európai híré alkotása a Vándor Sándor út 2. számú, egykori épületasztalosáru-gyár.⁶¹

13. kép. Bajcsy-Zsilinszky u. 4. sz. Matematikai épület (Diebold Károly felvétele)

Az 1956 utáni időkben az építészet Sopronban is megint modern utakat keresett. A modernhez való visszatérést bizonyítja a Templom utcában, az egykori neológ zsinagóga helyén emelt háromemeletes lakóház (23. sz., Winkler Oszkár terve 1959–1960). A Lóver körút 37. számú KPVD SZ üdülő – ma Hotel Siesta – merész, lépcsős

⁶⁰ Belsőépítész tervező: Németh István, A bejárati színes, mázas kerámia plasztikája Buza Barna szobrászművész alkotása. A szép belsőket az 1990-es években példás szakszerűséggel, eredeti formájukban és színeikkel állították helyre.

⁶¹ Winkler Oszkár 1950–1951 között kivitelezett épületének terveit neves német folyóiratban is közölték. Vö.: Kossatz, Gert: Betriebsstätten der Holzindustrie – Planungsgrundlagen. Deutsche Bauzeitschrift 1964. 4. és 5. sz., Verlag Technik. 481 – 696. o. alaprajzokkal és metszetekkel.

tömege Cserhalmy József⁶² és munkatársai tervei alapján, 1973-ban épült (14. kép). A Ferenczy János utca 7. számú Vas-és Villamosipari Szakközépiskola Lang János⁶³ alkotása 1988-ból. A Lenkey utca 5. számú rendelőintézet épületét Ujváry Rudolf⁶⁴ 1970 körül új szárnyal bővítette. Az ő alkotása a környezetéhez jól alkalmazkodó Új utcai 23. számú Palatinus Szálloda is. A Szent Mihály temető új bejáratát Solt Herbert⁶⁵ tervezte 1993-ban.

14. kép. Lóver körút 37. sz. (Cserhalmy Győző felvétele)

Néhány „különleges”, sajátos rendeltetésű emléket is védeni akarunk városunkban. A „kisémlékek” közül kell említeni a Kossuth Lajos utca és Erzsébet kert nyilvántartásba vételét.

⁶² Cserhalmy József (1922–2005), a Győri Tervező Vállalat egykori vezető építész; munkatársa: Hegyi György, belsőépítész: Nagy Szabolcs.

⁶³ Lang János (1934–1996), a Győri Tervező Vállalat építész.

⁶⁴ Ujváry Rudolf (1937–2009), a Győr-Sopron Megyei Tanács Tervező Vállalat egykori vezető tervezője.

⁶⁵ Solt Herbert (1932–1999), a Győri Tervező Vállalat egykori vezető építész.

nos illemhelyeit: a város vezetését és közösségét dicséri, hogy ezek eredeti formájukban fennmaradtak (15. kép). A Zerge út 26. számú ház kertjében öntöttvas szerkezeteivel együtt maradt meg egy jellegzetes löveri kútház. Füredi Oszkár eredeti terveinek felhasználásával újjáépült a Lóver körúti zenepavilon is. A Virágvölgy emlékei között ma már alig néhány 19. századi kerti házat találunk, pedig ezek igényes kialakítása egykor vetekedett a löveri házakéval. Ezért kívánjuk védeni Bognár Károly máig fennmaradt kerti házat. A Tómalom területén – talán egyetlenként az országban – áll még az ötvenes évek tipikus kereskedelmi létesítménye, a "gomba" büfé.

Balf fő utcájának népi épületei közül néhány még megtartotta eredeti fésűs beépítését és karakteres oromfalas homlokzatát (Fő utca 54., 56. 58. sz.). Különös helytörténeti emlék a Bozi utca 2. kora historizáló fogadóépülete.

15. kép. Sopron Erzsébet kert nyilvános illemhely (Winkler Gábor felvétele)

A rendelettervezetről

A vizsgálatok és egyeztetések tapasztalatainak figyelembevételével született meg az épített környezet helyi védelméről szóló rendelet szövegtervezete, amelynek mellékletét képezheti a védett objektumok listája is.⁶⁶ Sajnálattal kellett tapasztalni, hogy a

⁶⁶ A dokumentálásra került összeállítás az építésügyről szóló 1997. évi LXXVIII. tv. 6. § (1) bekezdése b., pontja, az Országos Főépítész Kollégium 2001. április 24. ajánlásainak figyelembevételével készültek el. Az elfogadásra javasolt rendelet tartalma: fogalom-

rendelettervezetben védelemre javasolt épületek közül nem egy időközben elpusztult. Nem sikerült megtalálni több, a korábbiakban még létező lövéri kútházat, kisebb fa-építményeket. Ezeket minden bizonnyal megsemmisítették, áthelyezték, vagy átépítették. Néhány, korábban jelentősnek ítélt, szép épület helyén igénytelen, új ház áll (Berzsenyi Dániel utca 5. sz.) vagy éppen most bontják az épületet (Udvarnoki utca 1. sz.). Szinte szemünk előtt dúlták szét a Lehár Ferenc utca 9. számú ház szép, 1870 körül épült neoreneszánsz homlokzatát. A Mező utca 14. számú, előkelő, oromfalas lakóház dús neoreneszánsz díszzeit a védelmi javaslat készítése idején verték le: az épület sima, hőszigetelő vakolatot kapott.

Ami a rendelettervezetet illeti: fontos szempontnak ítéltük, hogy a helyi védelem előírásai legyenek rugalmasabbak, mint a központi védelem, nyissanak utat az óvatos és célszerű fejlesztésnek, ésszerű és praktikus változtatásoknak. A rendelettervezet előírásai ezért is „megengedőbbek”, mint a műemléki törvény megkötései. Ügyeltünk arra, hogy az egyes bekezdései ne tiltással kezdődjenek. A készülő előírások során igyekeztünk megőrizni valamit abból az őszinte, önként keletkezett igényből, ösztönös törekvésből, amely ezeket a rendeleteket az elmúlt évtizedekben – minden „központi utasítás és szabályozás” nélkül – létrehozta és éllette. A helyi rendelet ugyanis egyedül így maradhat hiteles és őrizheti meg „közmegegyezés” jellegét.

A végleges listát a város polgáraival és szakmai szervezeteivel meg kell ismertetni, szövegét vitára kell bocsátani.⁶⁷ A helyi védelem megvalósításában nagy segítséget adhatnak a Soproni Városszépítő Egyesület bizottságai, a Magyar Építész Kamara helyi csoportja és más, városukat szerető, civil szervezetek. Az elkészült anyagot jóváhagyása előtt mindenképpen el kell majd eljuttatni e civil szervezetekhez is. Az épülettulajdonosokkal ugyancsak mielőbb fel kell venni a tárgyalás fonalát. A védelem népszerűsítését segíthetné, ha a helyi védelem alatt álló épületekről tájékoztató anyag, kiadványok és DVD készülne.⁶⁸ A helyi védelmi javaslatot ugyanakkor a városrendezési tervekkel is összhangba kellett hozni.⁶⁹ Itt a szükséges egyeztetéseket már elvégeztük: ennek köszönhetően a helyi védelem javasolt anyaga és a szerkezeti terv döntései összhangba kerültek egymással.

Az eddigi tapasztalatok szerint a városképi rendeletek előírásainak betartása az elmúlt negyed évszázadban hazánk történeti városaiban különösebb konfliktusokat nem okozott. A pontosan megfogalmazott „helyi építési szabályzat” ugyanakkor megkönnyítette az építési hatóságok dolgát, az itt lakók számára pedig jogbiztonságot teremtett, hiszen a rendelet szövegéből egyértelműen kiderült, mit lehet, és mit nem

meghatározás, rendelet célja, helyi értékvédelem feladata, általános előírások, rendelet hatálya, javasolt rendeleti kategóriák, a helyi értékvédelem elemei és kiterjedése, a védetté nyilvánítás és megszüntetése, védett értékek használata, fenntartása, karbantartás szabályai, kötelezettségek, helyi értékvédelem támogatása, szükséges intézkedések felsorolása és a helyreállítással, bővítéssel kapcsolatos építési követelmények.

⁶⁷ A listát és a rendelettervezet szövegét eddig két ízben bocsátottuk szakmai építészeti vitára. A soproni építészek javaslataival a listát tovább bővítettük.

⁶⁸ Szombathelyi építészeti értékei 1. Helyi védelem alatt álló épületek. DVD.; ISBN 978 963-7227-25-7; vö.: Winkler Gábor: Szombathelyi építészeti értékei. Helyi védelem alatt álló épületek. In: Vasi Honismereti és Hélytörténeti Közlemények. 2011. 38. évf. 1. sz. 70–82.

⁶⁹ 2011. január 27-én dr. Orosz Bálint, a VÁTI ügyvezető igazgatója, a készülő Sopron Megyei Város szerkezeti tervének vezető tervezője megkeresett azzal a kéréssel, hogy a munka teljes anyagát a tervezéshez munkaközi adatszolgáltatásként bocsássam a VÁTI rendelkezésére. Az adatszolgáltatás CD lemezen, az egyeztetés a VÁTI székhelyén történt.

lehet változtatni a régi házakon és hogyan lehet azokat továbbfejleszteni, bővíteni, átalakítani. Az épített környezet védelmével kapcsolatos helyi intézkedések hatásosnak bizonyultak, hiszen a lakosság részbeni kicserélődését sem követte a teljes átépítés és település jellegének megváltoztatása.

Sopron esetében különös súllyal merült fel a helyi védettségű épületek helyreállításának pénzügyi támogatása. Belátható ugyanis, hogy a közérdekből megőrzésre kerülő építészeti örökség tulajdonosait a helyreállítási munkák elvégzésében anyagiilag is szükséges segíteni. Mindez a legutóbbi időkig csak kevés helyen valósult meg.⁷⁰ Pedig a helyileg védett épületek helyreállításának és jó karban tartásának elősegítése – helyi adóktól való mentesítés, a helyreállítás költségei esetében alacsonyabb általános forgalmi adókulcs bevezetése, az örökösödési adó csökkentése, jó hitelek és egyéb pénzügyi kedvezmények – a helyi védelem szerves részét képezi.⁷¹ A támogatás pénzügyi fedezetének hiánya Sopronban is hátráltatja az elkészült rendlettervezet elfogadását.

Összegezve: az elmúlt évtizedek tapasztalatai azt mutatják, hogy döntő fontosságú, hogy a helyi védelem a területrendezésben, közigazgatásban és a mindennapi életben is a központi védelemmel azonos tekintélyt kapjon. Az lenne a helyes, ha a központi-
lag védett és helyileg védett emlékek megőrzésének feladatát a város egyformán magáénak érezné és minden lehetséges módon segítené.

Az elmúlt két évben, az előkészítő munkák során azt tapasztaltuk, hogy a helyi védelem fontosságát Sopron Megyei Jogú Város vezetői és a helyi szakemberek legtöbbször megérti és támogatja. Jó lenne, ha a rendelet elfogadása nem kerülne le végleg a városatyák programjáról. A helyi védelemmel kapcsolatos javaslatokkal tehát az elkövetkező időkben is következetesen és kitartóan kell foglalkozni és ez nem történhet másként, mint jól átgondolt, következetes stratégia alapján. Sopron helyi értékeinek védelem helyi feladat, a vele való foglalkozás azonban nemzeti és európai érdek is.

⁷⁰ Szilágyi István városi főépítész dicséretes módon elérte, hogy a rendelet az érdekeltség feltételeinek biztosításával is kiegészüljön. A helyileg védett szombathelyi épületek tulajdonosai pályázat útján az épületek megújításához anyagi segítségre is számíthattak: a megújítások támogatására az önkormányzat az éves költségvetésében 3 millió Ft-ot különített el.

⁷¹ Az ezzel kapcsolatos pénzügyi döntéseket hazánkban a mai napig eredménytelenül szorgalmazzuk. Az USA-ban például a szakszerű helyreállítás követelményeit előíró szabállyal egy időben kidolgozták a meglévő épületek megtartására ösztönző, teljes körű és igen hatékonyan gazdasági szabályozók rendszerét.